

Antti Keksin toinen runo

1600-luvun keskivaiheessa ja jälkipuoliskolla elänyt Antti Mikonpoika Keksi eli Kieksi, joka asui Tornionjoen länsipuolisessa osassa silloista Ylitornion pitäjää, Marjosaaren kylän Torakankorvassa, on tähän asti tunnettu yhden ainoan runon tekijänä. »Kexin Laulu Jään Lähdestä Tornion joesa» kuvailee toukokuun puolivälissä 1677 sattunutta kevät-tulvaa, joka runon mukaan on ollut niin valtava, että on kaatanut talot ja myllyt, laskenut niityt ja pellot alleen, vienyt mukanaan minkä on irti saanut ja surmannut pari vanhusta. Yksityiskohtien paljous ja selostuksen tuoreus panevat arvailemaan, että tapahtumaa peloissaan mäkitilansa kalliolta tai kankaalta katsellut Keksi on sommitellut näkemänsä ja kuulemansa runoksi välittömästi sen jälkeen kuin »Herra helpon antoi». Suullisena perimätietona ja käsikirjoituksina runo eli sitten puolitoista vuosisataa tullakseen lopulta v. 1829 painetuksi arkkiveisuna C. E. Barckin kustannuksella Oulussa. Henrik Gabriel Porthanin käsikirjoitusta, jonka pohjana on ollut jonkun Tornion puolessa eläneen henkilön kansan suusta paperille panema laitos, ei ole koskaan julkaistu. Porthan itse aikoi painattaa sen todennäköisesti »De poësi fennicaansa», kuten jo A. V. Koskimies on otaksunut, ja sitä varten käänteli runoa latinaksi, samalla turvautuen saamiinsa ruotsinkielisiin paikannimien ja harvinaisten sanojen selityksiin ja lisäten näihin omia kommentaarejaan, vieläpä erinäisten sanojen lukemisohjeitakin. Mutta työ jäi häneltä kesken. Julkaistessaan runon uudestaan »Agricolasta Juteiniin» -antologiassa A. V. Koskimies on noudattanut tarkoin arkkiveisupainatusta; tällöin on ainoastaan »väli-merkittelyä ja sana-asua hieman korjattu» sen toisinnon mukaan, jonka A. I. Arwidsson sai Tornion piirilääkäriltä Henrik Deuschilta v. 1820.¹

¹ EINO SALOKAS Maallinen arkkirunoutemme Ruotsin vallan aikana (1923) s. 39.

Puuttumatta tässä pitemmälti Keksin tunnettuun runoon lienee aiheellista huomauttaa, että sama Tornion jokivarren runoniekka on purkanut mieltään toisessakin runossa, josta tietääkseni on olemassa yksi ainoa käsikirjoitus, sekin katkelmainen. Tämä on säilynyt Frans Mikael Franzénin papereissa, jotka piispan v. 1847 kuoltua Härnösandissa joutuivat hänen kolmannen tyttärensä, ruustinna Henriette Elisabeth Grafströmin ynnä jälkipolvien sukuarkistoon. Viimeksimainitun poika, piispa Thor Frithiof G. ja hänen puolisonsa sekä heidän poikansa, eversti Erik Grafström ovat järjestäneet sanotun arkiston, jonka pääosa nykyisin on deponoituna Ruotsin Akatemiaan. V. 1898 luovutti piispatar Grafström perhearkistostaan Franzénille kuuluneita suomen- ja lapinkielisiä käsikirjoituksia — lahjoitettaviksi johonkin Suomen julkiseen kokoelmaan — Franzénin vanhimman tyttären tyttärenpojalle, paroni V. M. von Bornille, joka v. 1893 oli mennyt toiseen avioliittoonsa piispa Grafströmin tyttären kanssa¹, ja osansa käsikirjoituksista saivat sekä Svenska Litteratursällskapet i Finland että Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Jälkimmäisen haltuun joutui mm. taitettu arkinpuolikas, otsikkonaan *Af den Namnkunnige Anders Michelson Kjæcis poesie eller Runor*. C. G. Estlander, jonka välityksellä luovutus tapahtui, sanoo lähetekirjeessä Kustavi Grotenfeltille, ettei ole saanut V. M. v. Bornilta mitään ilmoituksia käsikirjoitusten suhteen, eikä v. Born ole jättänyt asiasta muistiinpanoa², ja Franzén-Grafströmin arkistosta ei löydy vähäisintäkään viitettä siihen, mitä tietä tämä ja muut SKS:lle luovutetut käsikirjoitukset ovat aikoinaan joutuneet Franzénin haltuun.³ Käsikirjoituksen synnyn pääasialliseksi johtimeksi jää näin ollen runo itse. Se on samaa käsialaa kuin otsikko, ei kuitenkaan Franzénin, jolla — se huomattakoon — useimmiten olikin tapana sanella omaisilleen tai muille kirjureilleen ja korjailla sitten sivun laitoihin.

Seuraava julkaisu noudattaa diplomaattisen tarkasti käsikirjoituksen asua (ainoastaan säenumerot olen lisännyt).

¹ ANNA MARIA ROOS Ett gammalt familjearkiv (det Franzén-Grafströmska). Bref och apteckningar (1909) s. 365; ERIK GRAFSTRÖM Frans Michael Franzén. Några genealogiska uppgifter om hans släkt. Monistettu tutkimus (1949) Hgin yliop. kirjastossa.

² Vapaaherra Ernst v. Bornin suullinen tiedonanto.

³ Eversti Erik Grafströmin kirjallinen tiedonanto.

- Oulun Skoulun teini poika
Niculaus nimeldä,
Papix pitähän pääsi
Ylitornion ymbärinsä
- 5 Kirko herrax korkiaxi
Teinin tjetä Papin palkka.
* * *
- Sarna se ej kokkoon sannut
Postillasta prätiköitti
Kumma kului kuitengi
- 10 Matin Päivanä mainittavana.
Kuin Pappi Pönthön pukeis
Postillasta painamhan
Putuit sanat sarna mjeheld.
* * *
- Ruskolan lapset, lendävät linnut,
15 Eli Matarengin parnat pahat
Pappilhan taas olit pääshet
Paljon sjellä paha tehnet
Repinet rikki ramatun
Pannet postillan palaisixi
- 20 Virsikirjan kappaleixi
Evangeliumit erinänsä.
Vienet Mattheuxen myötänsä,
Oli jo Papill paha mjeli
Tuskin käsikirja kokonansa,
- 25 Altarin aseet alollansa.
* * *
- Kulkat kirkon kudes mjehet
Seurakunta Sanokat
Misä Mateus matkusta
Jutelevat pyhät jutut?
- 30 Saarna te ej mutoin sa,
Särki jervfen jäsenexet
Lapin krannit likimäiset
Tingit tiondin tekiät
Työlät maskundin maxajat
* * *
- 35 Waikka matti mennyt ljene
Kyllä Titus sian tullee
Kauhian kovan kimon kansa
- Kemissä se jo on käunnyt
Torunut Tornion tarpehexi
* * *
- 40 Mattia tuskin muistelemme
Van pilas parhat sanan parret,
Hukasa hyvä huomen saarna
Pyhän mjehen elämäkerta
Kokonansa kalina
* * *
- 45 Lasten teot lastettavat
Jalkapuhun panetettavat
Pyhään Pladein Pilatuxet
* * *
- Jo huokauxet kirkos humisevat
Silmät vanhain vuotelevat
- 50 Ämmät ilkjäst itkevät
Nuoret sala naurelevat
Jo meni Matti, meniköhön
Jo kastuit kirjat kirkoherran.
* * *
- Muut' ei nyt mainita Matin muistox
- 55 Höüstöä toistix toimitetan.
* * *
- Kelloin kauhia källistaja
Uskottu unen fiskali,
Vaiks ett maskundia maistele
Etkäs tiundia tappane
- 60 Jyväkappoja kuitengin kannat
Ylitornion ymbärinsä.
Olost' on onnia oppis jälken,
Puoli Palkka Parhax olis
Puoli pithän puoskarille
- 65 Suomen sepälle iskeäll
Pyhän Pirtin perämjehell
* * *
- Hei lukkaril! joudu jo laulamhan
Virttäs vuorästas veisamhan
Kjelell karhal kiljuman
- 70 Äänell angarall ayhkymän
Matil ament andaman.

Sana- ja asiaselityksiä

Säe 10 *Matin päivä* helmik. 24:s (Mathias), ellei tarkoiteta »syys-Mattia», syysk. 21:tä (Mattheus), molemmat huomattavia kirkollisia juhlapäiviä. — 14 *Ruskola*, 15 *Matarenki* ja 31 *Särki jefvi* Ylitornion Ruotsin-puolisia kyliä, viimeksimainittu pitäjän varhaisin nimi. — 26 *kudes mjehet* kuudennsmiehet. — 33 *Tingit* tinkiväiset. — 33 *tiundi* 59 *tiundi* tihunti, kymmenykset. tiundin *tappaminen* = verona luovutetun eläimen surmaaminen. — 34, 58 *maskundi* -sanaa ei ole missään luetteloissa; yhdistäisin sen keskiajan ruots. matskut, maskuth, maskwt, matskot, mathskot -sanaan = K. F. Söderwallin sanakirjassa 'sammanskott af matvaror som erlades till presten', Ruotsin Akatemian sanakirjassa '(förr) gård bestående av (sammanskjutna) matvaror som (på vissa bestämda dagar) erlades av sockenborna till presterskap o. klockare'. ruots. koodeksien mukaan eritoten Suomeen oli paikallistunut tapa antaa verona papille ruokatavaraa, kuten leipää, lihaa, kuivaa kalaa ja voita: apud habitatores terre nylandie et rusticos insularum finlandie iuri helsingonico subiectos diuersa erat consuetudo in exhibendo mathskot (maskuth) [ius helsingonicum = Hälsingelagen, eräs Ruotsin keskiaikainen maakuntalaki]. -ndi -loppu voisi olla syntynyt ex analogia tiundi. — 35 *matti* ja 36 *Titus*: edellisen voisi selittää *Matin* päiväksi, mutta *Tituksen* päivä ei seurannut 1600-luvulla kumpaakaan *Mattia*, vaan oli syysk. 18:s siirtyäkseen almanakoissa v:n 1690 tienoilla elok. 11:nneksi ja v:sta 1714 tammik. 4:nneksi, jolla kohdalla pysyi 1700-luvun loppupuolelle, oltuaan kuitenkin välillä 30—40-lukujen vaihteessa maalisk. 5:ntenä. Todennäköisempi on seuraava selitys: *matti* tarkoittaa häipynyttä *Matteuksen* evankeliumia, mutta *Titus* jonkun toisen papin liikanimeä, ja säkeiden 37—39 esittämäksi papiksi, joka on käynyt *Kemissä* ja torunut *Tornion*, sopii hyvin *Gabriel Tuderus*, *Inarin kappalainen* 1669—75 ja *Kemin Lapin* (so. *Kuusamon*) kirkkoherra 1675—84 asuinpaikkanaan *Tornion kaupunki*, josta käsin kerran vuodessa kävi seurakunnassaan,

»Tuderus, tuo Herran pappi,
jota vihas Lanta ja Lappi»

(*Lanta* = *Tornion seutu*, *Lappiin* rajoittuvat alueet, joilla harjoitettiin maanviljelystä). Jos *Tituksen* selittäisi *Paavalin* kirjeeksi *Titukselle*, jäisivät säkeet 37—39 käsittämättömiksi. — 37 *kimo* = *Lönnr. begärelse*, lusta (himo, halu, ihta). — 40 *Matti* tarkoittanee tässä *Matin* päivää. — 41 *pilas parhat sanan parret* raamatunlauseet pilautuivat *Matin* päivänä. — 44 *kalina* vrt. *Gan. kali-pää* = *kaljupää*. *kali* = *Lönnr. glatt* (kalju), *slät* (sileä). — 45 *lastettavat* moittittavat, < ruots. *lasta*. — 47 *Pilatuxet* pilaaajat (oiva kansanetymologia). — 57 *unen fiskali* unilukkari, suntio. — 62 *Olost' on onnia oppis jälkeen* oluesta on onnea oppisi mukaan. — 64 *pithän puoskarille* pitäjän välskärille. — 65 *Suomen sepälle iskeäll*

mahdollisesti samalle Kainuussa syntyneelle seppä Erkille, jonka Keksi mainitsee tulvarunossaan. — 66 *Pyhän Pirtin perämjehell* kirkonisännälle tai profossille. Säkeet 64 — 66 voivat myös tarkoittaa yhtä ja samaa henkilöä, taitomiestä, jolle runoniekka toivoo annettavaksi puolet juopottelevan suntion palkasta.

Paikannimet sekä metateettiset illatiivimuodot pappilhan, pönthön, laulamhan, veisamhan, painamhan ja pitähän ynnä genetiivimuoto pithän paikallistavat niin runon tapahtuman kuin paperillepanon sitovasti Tornion jokivarteen, paikannimet erityisesti Keksin kotipitäjään.¹ Oikeinkirjoituksen erikoisuudet (pitkän vokaalin merkitseminen yhdellä kirjaimella, ld, mb, nd, x, joskus å) sekä käsikirjoituksen yleisasu ajoittavat muistiinmerkinnän tapahtuneeksi 1700—1800-lukujen vaihteessa (ortografiset seikat tosin sallisivat olettaa runon tulleen pannuksi paperille hieman myöhempänäkin ajankohtana, sillä esim. pitkän ääntiön yksikirjaimisuutta ja x:ää tapaa mm. Franzénin omissa suomenkielisissä saarnoissa, ja raja-alueillahan ylipäänsä kieltensekoitus hidastaa oikeinkirjoituksen pysymistä uudistusten tasalla). Käsiala ei johda kenenkään tunnetun henkilön jäljille. Onkin ilmeistä, että tämän katkelmaisen runon on merkinnyt paperille kansan heikentyneestä muistista joku Tornion jokivarren rahvasta lähellä elänyt ellei itsekkin siihen kuulunut mieshenkilö, joka on osannut myös ruotsia ja käyttänyt sitä keskustelukielenään sekä tiennyt ennestään Antti Keksin maineen seutukunnalla.

Vaikka Franzén on voinut saada käsikirjoituksen haltuunsa teoreettisesti ajatellen milloin ja missä tahansa, niin sen joutuminen oululais-syntyiselle runoilija-piispalle selittyy niiden henkilökohtaisten kosketusten yhteydessä, joita hänellä on ollut Länsipohjaan. Ellei oteta lukuun Porthanin kanssa kesällä 1794 suoritettua retkeä, joka Pohjanmaan rantatietä kierreltyään päätyi Tornioon pyörtääkseen sieltä kuitenkin heti Oulua, Kajaania ja Kuopiota kohti, Franzénin käynnit Tornionjokilaaksoissa olivat piispallisia tarkastusmatkoja. Heti muutettuaan Tukholmasta Härnösandiin, mikä tapahtui toukok. 1834, hän aloitti epätavallisen innokkaasti vaivalloiset tarkastusmatkat hiippakunnan seurakuntiin ja kouluihin.² Käsikirjoituksina säilyneistä saarnoista näkee, että hän tarkasti Alatornion 21. kesäk. 1835 ja siirtyi sieltä Ylitornioon, jossa saarnasi juhannuksena. »Ja koska minä tällä puhella ei ainoastans alan sitä toimitusta, jongatähden minä tähän Seurakuntaan tullut olen, mutta siinä samasa tervehtelen teitä, rakkaat Suomalaiset, niinkuin Veljet ja

¹ MARTTI AIRILA *Äännehist. tutk. Tornion murteesta* (1912) s. 144, 187 ym.

² LEONARD BYGDÉN *Hernösands stifts herdaminne I* (1923) s. 33.

Sisaret, sillä minäkin olen Suomesa syntynyt; niin pitäkät mielesä sitä kuin minä ymmärryksen jälkeen Jumalan avulla sydämestäni puhunut olen tämän päivän muistoksi», hän lopetti saarnaansa Keksin kotipitäjän kirkossa.¹ Jos ei ennen, niin ainakin tällä matkalla hän siis saattoi tavata paikkakuntalaisen, joka hänelle taritsi maineikkaan runonsepän Antti Keksin häväistysrunon papista, jolla oli »teinin tieto, papin palkka» ja joka ei pystynyt omin avuin saamaan kokoon saarnaa, vaan ainoastaan »postillasta präतिकöitti», sekä Ylitornion lasten ilkiteosta pappilassa ja sen vaikutuksista Matin-messun onnistumiseen 1600-luvulla.²

¹ Oman lausumansa mukaan Franzén, joka lapsesta pitäen osasi puhua suomea, ei ollut harjaantunut ajattelemaan ja kirjailemaan tällä kielellä (Till min biografi 1945 s. 35). Hänen kahdeksan tallellaolevaa suomenkielistä saarnaansa tai uskonnollista tutkisteluaan, Englannin kuningashymnin suomennosmukaelma, Keksin ja Heikki Väänäsen runojen ynnä erinäisten suomal. ja lappal. sananlaskujen, loitsujen ja joi-kujen tallettaminen sekä toisaalta »Jos mun tuttuni tulisi» runon ja Kalevalan ruotsin-nosyritelmät ynnä OWS:ssa 1829 julkaistun »Pah' on olla päätä vailla, Paha päällä päihtyneellä» -runon ruotsinnosmukaelma osoittavat hänen joka tapauksessa jatku-vasti omistaneen ajatuksiaan suomenkielisellekin opetustyölle ja kirjallisuudelle. Piis-pana hän velvoitti hiippakuntansa seitsemän suomalaisen seurakunnan papi ja Haa-paraännan pedagogion opettajat taitamaan suomea, ja sikäläistä kansanopetusta var-ten suomennettiin arkkikiipisa J. A. Lindblomin uudistama Svebiliuksen katkismus. Franzénin välittävä ja humaani kielipoliittinen kanta kuvastuu ehkä selvimmin v. 1829 »Heimdall» -viikkolehden aiotun, mutta julkaisematta jääneen »Den hufvud-lösa färdén» ruotsinnoksen alaviitteestä. Paheksuen sitä, että Ruotsissa seurataan huonosti Suomen sivistyksellisten olojen kehittymistä, hän lausuu siinä ilonsa syn-nyinkaupungissaan aloittelevan sanomalehden ilmestymisen johdosta sekä asettaa kysymyksen, voiko suomen kieli milloinkaan tunkea syrjään ruotsin, »joka niin kauan on ollut yleinen sivistysväline kaikille muille luokille paitsi alkuperin suomalaiselle rahvaalle ja eräiden kaupunkien palvelusväelle. Joka tapauksessa ansaitsevat kaiken arvonannon nuorten kirjailijain tekemät yritykset valistaa ja huvittaa suomalaisten sanomalehtien ja muiden kansanomaisten kirjoitusten avulla myös sitä yleisön osaa, joka ei ymmärrä ruotsia, ja samalla edistää äidinkielen laajenevaa viljelyä.» — Franzénin näkyvin esiintyminen kielellisen vähemmistön hyväksi tapahtui Ruotsin valtiopäivillä pappissäädystä v. 1823, jolloin hän kirjoitti uudelleen K. A. Gottlundin laatiman metsäsuomalaisten seurakunta-asiaa koskevan anomuksen ja esitti sen säädystä »samalla lämpimästi puhuen sen puolesta». ILMARI HEIKINHEIMO Kaarle Aksel Gottlund I (1933) ss. 464—7 ym.

² Franzénin matkan jatkokon sisältyi lisäksi varsin vähän kuvattu neliviikkoinen oleskelu Suomen puolella (Torniossa, Aavasaksalla, Muhoksella ja Oulussa) seurassa, johon kuuluivat Elias Lönnrot, J. G. Linsén, K. N. Keckman, C. v. Haartman ym. AARNE ANTTILA Elias Lönnrot I 1931 s. 191. Tällöin Franzén sai Lönnrotilta »Elinan surma» -runon, tutustui hänen Homeroksen 6. rapsodian suomennokseensa ja hyväk-syi ajatuksen, että kesto ja paino »ovat kukin eri asia» heksametrisäkeessä, mutta toi-voi niiden yhteensovittamista säkeen kahdessa viimeisessä runoalajassa. K. N. KECK-MANIN kirje ELIAS LÖNNROTILLE Oulusta Kajaaniin 8. 8. 1835.

Keksin runon todentamisen kannalta on tähdellistä havaita, että sen esittämät henkilöpiirteet näyttävät hyvin soveltuvan runoniekkan aika-laiseen Ylitornion pappiin. Nikolaus-nimisiä pappeja on 1600-luvulla toiminut siellä peräkkäin kaksi: Nicolaus Philippi (Falk) 1625—38 sekä hänen vävyensä *Nicolaus Nicolai Ulopolitanus*, joka pääsi pitäjään kap-palaiseksi 1637 ja väliajan saarnaajaksi 1639. Jälkimmäinen oli syntyään oululainen (siitä nimi Ulopolitanus), eikä hänen akatemiallisesta opiske-lustaan ole tietoja. Upsalan tuomiokapitulille 10. 3. 1639 lähettämässään kirjeessä rovasti And. Canuti kertoo kuulleen, että herra Nicolaus Nicolai oli saanut sellaisen asetuskirjan Ylitornioon, että hän siellä voi tulla ase-tetuksi kirkkoherraksi. Helmikuussa 1664 pidetyssä Härnösandin pappein-kokouksessa häntä rangaistiin 6 riikintalarin sakolla aiheettomasta poissa-olosta; hän ei ollut ottanut osaa yhteenkään aikaisempaan kokoukseen. Sen sijaan hän näyttää seurakuntansa piirissä valvoneen omaa osaansa: yhteisestä sopimuksesta kuivakyläläiset olivat antaneet hänen edeltäjänsä käytettäväksi kolmanneksen erään jokeen maatuneen saaren heinäsadosta, mutta Nicolaus Nicolai sai viisi kyläläistä toisten tietämättä luovuttamaan koko saaren sadon itselleen; juttua käsiteltiin käräjillä 15. 3. 1666, ja oikeus ratkaisi sen siten, että pastori sai nauttia saaresta saman verran kuin edeltäjänsä.¹ Kaikki mainitut seikat osoittavat mielestäni selvästi, että runon Niculaus tarkoittaa mainittua kirkkoherraa.

Myös tulvarunossaan Keksi ohimennen koskettelee pitäjän pappia:

(Porthan)
 Meni maalle pappilaan
 - - - - -
 Pappi on mielellä pahalla:
 Äsken olen tullut Tornioon,
 Papixi pahan pitäjän.
 Hankki kylvöt kyndellä,
 Tiunit ovat tietämättömäsä.
 Ei pijat pahana pidä
 Toi tulvan tuvan etehen.
 Otti pois korennon olalda.

(Henrik Deutsch 1820)
 Meni maalle pappilaan
 - - - - -
 Pappi on miellällä pahalla
 »äsken olen tullut Tornioon
 papixi pahan pitäjään,
 hauki kylvöt kyndelee,
 Tijundit ovat tjetämättömät —
 Ei Pijat sitä pahana pidä
 toi tulvan tuvan eteen
 otti pois korennon olalda —

(arkkiveisu 1829)

Packais maalle Pappilahaan,
 Pappi parka pahoillansa
 Katuu tuloans Torniohoon,
 Papix pahaan Pitäjähään,
 Hauki kylvöt kyndelevi,
 Tiunit tietämättömätki;
 Pijat vain hyvänä pidit,
 Tuan eteen tulvan tullen
 Korennon pois olald korjais.

¹ LEONARD BYGDÉN mt. IV (1926) s. 366.

Näissä säkeissä mainittu pappi ei kuitenkaan ole Nicolaus Nicolai, vaan hänen Upsalassa opiskellut poikansa Anders (Tornberg), joka tulvavuoden alussa tuli isänsä seuraajana Ylitornion kirkkoherraksi siirtyäkseen sieltä kolme vuotta myöhemmin Kautokeinoon.

Kun Hülphers¹ ja Bygdén² ilmoittavat Ulopolitanuksen kuolleen v. 1676, jäisi runon kertoman tapahtuman ja siis myös runon syntyajaksi jokin vuosista 1639—76. Tätä pitkää ajanjaksoa voitaneen hieman lyhentää alkupäästä. Otaksuisi, että lasten mellastelu pappilassa sekä Raamatun, postillan ym. repiminen olisivat aiheuttaneet kirjoihin joutuneita jälkiselvittelyjä. Mainituilta vuosilta ei ole kuitenkaan kirkollisia tarkastuskertomuksia Härnösandin tuomiokapitulिन arkistossa, ei myöskään siinä osassa arkistoa, joka v. 1904 luovutettiin vastaperustetulle Luulajan tuomiokapitulille. Luulajan käräjäkunnan pöytäkirjat, joissa on myös Ylitornion tuomiokirjoja, alkavat vasta 1682 ja Ylitornion vasta 1687.³ On siis tällä erää tyydyttävä esittämään eräihin yksityiskohtiin nojautuvia päätelmiä runon syntyajasta. Runossa lapset olivat t a a s päässeet pappilaan tekemään pahojaan. Kun Ulopolitanuksen pappila valmistui n. v. 1640 neljä vuotta aikaisemmin poroksisalaneen tilalle, täytyy runon tapahtuman otaksua sattuneen aikaisintaan vasta muutamia vuosia sen jälkeen kuin rakennus pääsi asuttavaan kuntoon. Vuoden 1642 jälkeiseen aikaan viittaa niin ikään R a a m a t u n (suomenkielisen) repiminen, ellei barbaarien kynsiin ollutkin joutunut Agricolan Uuden Testamentin käännös. Runon mukaan veron nauttija joutui t a p p a m a a n tihunnin: runoniekkan näköpiirissä eivät tällöin siis olleet verona luovutetut kalat, nahat tai rahat, vaan eläimet in natura. C. Trana, joka v. 1691 laati promemorian lappalaisten verotusoloista⁴, tietää, että Kaarle IX:n verasetuksesta huolimatta ainoastaan harvat lappalaiskylät suostuivat luovuttamaan eläviä poroja ja että nimenomaan Tornion ja Kemin Lapissa kannettiin 1642—49 tihuntina joka savulta kaksi paria lapikkaita sekä muutamia porohärkiä, »som någre Byar sig särdeles pätagit», mutta myöhemmin $\frac{1}{4}$ riikintalaria eikä poroja ensinkään. J o s tämän asiaintilan voisi ulottaa myös kaakommaksi, Ylitornioon asti, niin mainittu yksityiskohta oikeuttaisi pitämään runoa vv. 1642—49 syntyneenä. Mutta siinäkin tapauksessa, että tihunnin suoritustapa olisi ollut samanlainen Keksin kotipitäjässä kuin lappalaisalueella — mistä ei ole tietoa ja mikä tuskin on luultavaa —, verotusargumentti kokonaisuudessaan horjuu runon ikää

¹ A. HÜLPHERS Samlingar til en Beskrifning öfver Norrland V 1 (1789), liite s. 42.

² BYGDÉN mts. 366.

³ Tiedot antanut Landsarkivet i Härnösand.

⁴ ISAK FELLMAN Handlingar och uppsatser ang. finska Lappmarken och lapparne IV (1915) ss. 215-25.

määriteltäessä, sillä Keksi on voinut liittää runoonsa säkeen tihunnin tappamisesta ollenkaan katsomatta siihen, tapettiinko tihunteja runon sepitysvuonna vai ei. Ilmeisemmältä kuin mainittu erittäin häilyvä otaksuma näyttää se, että tapaus on sattunut ja runo syntynyt Nicolauksen viranhoidokauden jälkipuoliskolla, 1660—70-luvuilla. Olettamusta tukee ennen kaikkea runon iekä. Keksin syntymä- ja kuolinvuotta emme valitettavasti tiedä kirkonkirjojen puutteesta. Tulvavuosi 1677 on ainoa kronologinen kiinne kohta hänen elämäänsä. Mutta tulvarunoa ei ole sommitellut nuorukainen eikä vanhus, vaan »täysirahkeinen» mies, eri seikkojen nojalla arvioiden 35—60-vuotias. Keksin toinenkin runo on saman ikäkauden tuote, hänhän siinä tuomitsee vanhemman ottein »parnat pahat» ilkiteostaan jalkapuuhun, vetoaa asiallisesti kuudennusmiehiin ja seurakuntaan Matteuksen evankeliumin takaisinsaamiseksi ja lopuksi piikittelee kuin vertaisiaan suntiota hänen ahneudestaan ja juoppoudestaan ja lukkaria hänen römeästä äänestään — seikkoja, jotka varmaan ovat olleet hänellä hampaankolossa jo vuosikausia. Nicolauksen kuolinvuosi 1676 asettaa runon epäilyksittä tulvarunoa aikaisemmaksi, mutta niiden välille ei ole syytä kuvitella 15 vuotta ylittävää ajanjaksoa. Jokseenkin varmalta näyttää mielestäni otaksuma, että runo on tehty vv. 1662—76, jolloin Keksi edelläolevan mukaan olisi ollut 20—59-vuotias.

Tapahtuman yksityiskohtiin jää asiakirjojen puutteen johdosta hämärää. Keitä lapsia olivat Ruskolan ja Matarengin »lentävät linnut», jotka aiheuttivat seurakunnan esimiehelle huolta repimällä kirjat ja viemällä häneltä saarnan sanat? Ajankuvana ylitorniolainen välikohtaus, taannehtivana taustanaan lasten uudistuneet ilkiteot, tuo jyhkeän lisäpiirtosen aikaisempiin esityksiin 1600-luvun kansanopetusoloista napapiirin ääriillä, noitavainojen ja lappalaisten käännytyksen aikoina. Runomitallisesti nämä Franzénin tallettamat säkeet ovat samaa turmeltunutta nelipolvi-trokeista mittaa kuin tulvarunossakin: vanha suomalainen poljento enää heikosti kuumottaa toista vuosisadan kuluessa kasautuneiden sekasointujen tai täydellisen soinnuttomuuden alta. Mutta näkemys on pysynyt alkuperäisenä: verojen rasittama talonpoika suuntaa runossa arvostelunsa kirkollisiin virkamiehiin, silloin kun huomaa, etteivät asiat luista näiltä niinkuin pitäisi. Keksi, joka kertoo tulvan aikana mielessään luvanneensa korjata templin hajonnutta harjaa uusilla paanuilla, jos Herra arnessaan toisi pelastavan hirren . . ., pysyy ivarunossaankin solidaarisena kirkon lapsena; sen palvelijoita hän ei herjaa herjaamisen vuoksi, vaan hänen suuttumuksensa saa voimansa eletystä olotilasta ja kasvaa huvittuneisuuden asteelle.